

Буряадай гурэнэй эрдэм ухаанай Министерство
В.С.Мункинай нэрэмжэтэ Хэжэнгын лицей

Мүнхэ нургаалнуудаа Заяагша

(Э-Х.Галшиевой «Бэлигэй толи» зохеолой
хүмүүжүүлхы удха шанар)

Шэнжэлэгшэ: *Цыбан Цыденов, 11 ангиин
нурагша*

Хүтэлбэрилэгшэ: *Галина Раднаевна
Цыренова,
буряад хэлэнэй багша*

Шэнжэлхы зорилго:

“Бэлигэй толи” зохеолой мүнхэ удха шанар тодорхойлхо.

Элирүүлхэ зүйлнүүд:

- Эрдэни-Хайбзун Галшиевай «Бэлигэй толи» - «субхашит» түхэлэй зохеол;
- «Бэлигэй толиие» Чингис хаанай нургаалнуудаар удхын талаар сасуулга;
- Зохеолой хэлэн ба уран найруулга, мүнхэ шанар элирүүлгэ.

Түрэл нютагаа суурхуулагша

Эрдэм бэлигэйнгээ дээжэһээ буряад арадтаа
хүртүүлһэн **Эрдэни - Хайбзун Галшиев**
Хэжэнгын аймагай Ород нютагта 1855 ондо
алтан дэлхэй дээрэ мүндэлһэн намтартай.

Эрдэни-Хайбзун Галшиев

(1855- 1915)

Бага наһандаа мүргэлшэдые
дахажа зореод, олон
жэлнүүдэй туршада

Түбэдтэ буддын шажанай
ном эрхимээр шудалжа,
үндэр «дооромбо»
зиндаатай

42 наһатайдаа буряад
нютагаа бусаһан түүхэтэй.

Домогто ороһон дооромбо

Үндэр тахилгата Шилсаана Буурал
баабайн Хайбзун дооромбые Тубэд
орондо толгойн саазада хүртэхээ
байхадань абарһан тухай домог
Хэжэнгэ нютагаар таранхай.

«Бэлигэй толиин» арадтаа бусалга

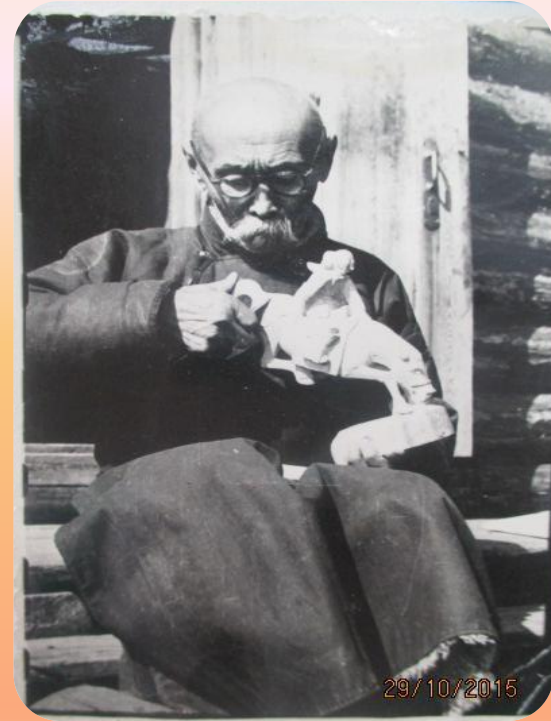
Зохеолые ном болгон хэблэгшэ
хэлэ бэшэгэй доктор Цырен-
Анчик Дугарнимаев:

*«Монгол ба түбэд хэлэнүүд
дээрэ бэшэгдэһэн
зохеолнуудые дууһан мэдэдэг
Хэжэнгэһээ гарбалтай Бидия-
Дара Дандарон ба Лодой
Ямпировһаа «Бэлигэй толи»
тухай анха түрүүн дуулаһан
байнабди.»*

Үнэтэй бэлэг

1960 ондо Монголой
академик Ц.
Дамдинсурэн «Бэлигэй
толиин» гар бэшэгтэй
танилсажа,
үндэроор сэгнэхэн

Монгол эрдэмтэндэ гар
бэшэмэл
хургаалнуудые
бэлэглэнэн суута
буряад дархан,
хилүүршэн

Нангин дурасхаалай субарга

2005 ондо Ород нютагаархин бэлигтэй
Багшынгаа арадтаа асархан аша
туһыень

дээрэ сэгнэжэ. Даша Гоман субарга

«БЭЛИГЭЙ ТОЛИИН»

Бургасдунд

Даша Гоман субаргын шулуун дээрэ
бэшэгдэнэн дооромбын хургаал
хүнэй наһанай хэмжуурэй богонишье наа,
хэнэн хэрэгэйнь мүнхэ тухай һануулна

Сэсэн һургаалнуудай дээжэһээ

Эдээнэйнгээ һайниие
үгэһэн, эһэ
тооһыетнай
арилгаһан,
Энэ хүл дээрэтнай
табижа, эрын зэргэдэ
гаргаһан эмгэн һайхан
эхэээ бү мартагты!

Чингис хаанай һургаал

Ашата эсэгэ эхэ хоерые
Номой еһоор хүндэлэн
яба.

Энэ наһанда
Амиды бурхан гэжэ
юртэмсын зон
хэлсэдэг.

Оюунтай үгэ хэлсэ

Хэрбээ шамда эрдэм
абахаяа хандабалнь,
хэншье һаань,
тэрээндэ өөрынгөө
зорилго
бээлүүлхэдэнь туһала

*Чингис хаанай 13-дахи
хургаал*

... өөрынгөө
мэдэһэнүүдыешье
Оюун түгэлдэр бусадтай
хэлсэ.

Тэрэшье һэжэг таһалха,
Тэрэнэй удха гүйсэд мэдэхэ
болохо.

Мэргэнтэй нургаал шагна

**Юумэ мэдэдэг
хүнүүдые
анхаралтай
шагна**

*Чингис хаанай
Агууехэ Засагнаа*

**Дээдэшүүлэй нургаалай
үгэ бүхэниинь найн
шагнажа,
сэдьхэлдээ тогтоо.
Нигүүлэсхы сэдьхэлээр
хэлэгдэнэн үгэнүүд
Олонхидоо аршаан гээшэ.
«Бэлигэй толи», 713-даху шүлэг**

Үхибүүдые һургагты

Өөрынгөө хүбүүд,
басагадые һургаха,
хэһээхэдээ хододоо
арадайнгаа заншал
һануулагты.

*Чингис хаанай 11-дэхи
һургаал*

Өөрын талын эртын
һайн журам
һунөөнгүй, һайн тэдхэ.
Тэрэ еһо хадаа дотор сэсэн,
һайн эрын дээдын ябадал
мүн.

«Бэлигэй толи», 753-даху шүлэг

«БЭЛИГЭИ ТОЛИИН»

МҮРНҮҮДЭЭР

Зунай сагай булжамуур мэтэ
Эртэ бодогты.

Хүнэй наһанай ута

Үбэлэй үдэр мэтэ. *(1-дэхи шүлэг)*

Амитай юумэ бү хюда

Амиды амитаниие хүлөөрөө гэшхэхэ ба
Сохихо тэргүүтэниешье сээрлэжэ яба.

Алаһан бүгэдын аминай харюуешье
Өөрын амяар түлэхэ бээ, эдээр бэшэ.

Эдeэгээ бү харамна

Эдeэнэй үедэ баһа хүнэй ерээ һаа,
Харамнан шарайгаа уршылган бү
харамна.

Шүдөө ирзайн эдигшэ нохой мэтээр

Зон муушалха (21 дахи шудса)

**Мэргэн нургаалнуудаа буряад арадтаа
сэгнэшэгүй ехэ бэлэг болгон
заяагша Эрдэни-Хайбзун Галшиевта
доро дохин мэргэнэбди!**

Мүнхэ нургаал зэдэлнэ

Джарун Хашорай
субаргаар
Дэнзэ хэнэн
Буряаднай
Дабташагүй мэргэн
хэлээрээ
Дэлхэй дээрэ

Дэлхэй дээрэ
суурхаһан
Даамгай ехэ бүтээл
соонь
Эрдэни-Хайбзун
дооромбын